

LATVIJAS UNIVERSITĀTES MĀKSLAS MUZEJA FENOMENS

ILANA PĀRSTRAUTA

Bc. hist., LU Humanitāro zinātņu fakultātes Vēstures un arheoloģijas nodaļas maģistrante,

Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva galvenā arhiviste

E-pasts: ilana.parstrauta@arhivi.gov.lv

ANOTĀCIJA

Latvijas Universitātes Mākslas muzejs dibināts 1937. gadā, un tajā glabāja lielāko antīkās Grieķijas un Romas kolekciju starpkaru Latvijā. Pētījuma mērķis ir izsekot LU Mākslas muzeja darbībai no 1937. līdz 1955. gadam, meklējot nozīmīgus notikumus, personas un pārmaiņas, kas ietekmēja muzeja krājumu, izmantojot Latvijas Nacionālā arhīva un LNMM Zinātnisko dokumentu centra materiālus, kā arī pētījumus par okupāciju varu reorganizācijām muzejos. Okupāciju sekas tieši skāra muzeju. No 1950. līdz 1955. gadam LU Mākslas muzeja kolekcija tika nodota Latvijas PSR Valsts tēlotājas mākslas muzejam. Šis ilgstošais process daudz pastāsta par muzeja raksturu, un fenomens ir saistīts ar to, ka tikai LU Mākslas muzejs paliek Latvijas vēsturē vienīgais augstskolu mākslas vēstures institūts, kurš uzkrājis un vēlāk nodevis valsts muzejam retus un vērtīgus kultūras pieminekļus, tas darbojās kā platforma kultūras mantojuma uzkrāšanai, bet nav pildījis muzeja misiju.

Atslēgvārdi: Latvijas Universitāte, Latvijas Valsts universitāte, mākslas kolekcija, padomju okupācijas sekas, muzeju reorganizācija.

IEVADS

Starpkaru perioda Latvijā bija ap 30 publisku muzeju un pieci ierobežotas pieejamības muzeji (Zelmenis 2012, 64–65), bet šajā skaitā nav iekļauts viens ierobežotas pieejamības muzejs – Latvijas Universitātes (turpmāk – LU) Filoloģijas un filozofijas fakultātes Mākslas muzejs. Šis muzejs nav plaši pazīstams vēstures un mākslas zinātniekiem daļēji tādēļ,

ka tā darbība bija ļoti neilga – to pārtrauca Otrais pasaules karš un tam sekojošās okupācijas varu pārvaldes sekas.

Mākslas muzejs LU struktūrā bijis pētniecības uzmanības centrā LU pirmā vēlētā rektora Ernesta Felsberga (1866–1928) 150 gadu jubilejas kontekstā (Avotiņa 2016) viņa personībai un mantojumam veltītā konferencē un izstādē. E. Felsberga un LU Mākslas vēstures kabineta mantojuma pētniecībai LU bibliotēkas struktūrā pievērsās arī Mārite Saviča (Saviča 2017), tāpat LU mājaslapā pieejams pētījums par E. Felsbergu un daļu no LU Mākslas muzeja (Apele 1994). Latvijas Nacionālā mākslas muzejā (turpmāk – LNMM) līdz šim tika pētītas tikai atsevišķas LU Mākslas muzeja kolekcijas tipoloģiskās grupas – Mākslas muzeja RĪGAS BIRŽA pastāvīgo ekspozīciju vajadzībām (numismātika (Vāveris 2022), tēlniecības ģipša nolējumi u. c.), kā arī rīkota zinātniskā konference “Antīkās mākslas kolekcijas. Veidošanās, izpēte, ietekmes” (2018).

Latvijas Nacionālā arhīva (turpmāk – LNA) Latvijas Valsts vēstures arhīvā un LNA Latvijas Valsts arhīvā, kā arī LNMM Zinātnisko dokumentu centrā (turpmāk – ZDC) saglabājušies avoti, kas nodrošina iespēju ielūkoties LU Mākslas muzeja attīstībā, taču jāatzīmē, ka daudzu avotu trūkst. LNA saglabājušies nepublicētie avoti ir nepilnīgi, un tas ir izskaidrojams arī ar to, ka acīmredzami daļa, piemēram, dažāda līmeņa augstskolas sēžu protokolu, ir zudusi vai iznīcināta. Starpkaru periodā LU periodiski publicētie gada pārskati un statistika (piemēram, Jurevičs 1939) sniedz vispārīgu ieskatu muzeja darbībā un arī to institūciju attīstībā, kas bijuši par pamatu LU Mākslas muzeja kolekcijām.

LU Mākslas muzeja fenomens kā “neparasta, izcila, ārkārtēja parādība” ir uzmanības centrā, jo par LU Mākslas muzeju pagaidām ir zināms ļoti maz un šis ir tikai pirmais solis tā izpētē; ir jāiezīmē tā vieta Latvijas vēsturē, izceļot to, kas šī institūcija ir atstājusi neatsveramu iespaidu uz mūsdienu Latvijas kultūras vēsturi.

MUZEJA SĀKOTNE

Mākslas muzejs LU Filoloģijas un filozofijas fakultātē dibināts 1937. gada 28. aprīlī fakultātes sēdē. Tas veidojies, apvienojot 20. gadsimta 20. gados divus šīs fakultātes institūtus – Mākslas vēstures kabinetu (saukts arī par Mākslas kabinetu) un Austrumu filoloģijas kabinetu. Par muzeja vadītāju tika iecelts mākslas zinātnieks profesors Boriss Vipers (*Boris Vipper*, 1888–1967), bet arheologa un ēģiptologa Franča Baloža (1882–1947) un filologa Ēriha Dīla (*Erich Diehl*, 1890–1952) uzraudzībā (LNA-LVVA, 7427–6–363, 263 o. p.). B. Viperu pārraudzībā nonāca abu kabinetu kolekcijas, kuras bija nepieciešams novietot LU ēkā Baznīcas ielā 5. Par LU Mākslas muzeja

1. attēls. Stikla diapozitīvi no LU Mākslas vēstures kabineta kolekcijas (fotogrāfijas autore I. Pārstrauta)

Figure 1. Glass slides from collections of the Cabinet of Art History of UL (photography by I. Pārstrauta)

asistentu 1937. gada beigās kļuva filologs Pāvils Videvuds Zicāns (1912–1986), kurš muzejā strādājis līdz 1941. gadam (LNA-LVVA, 7427–13–2006, 1 o. p.).

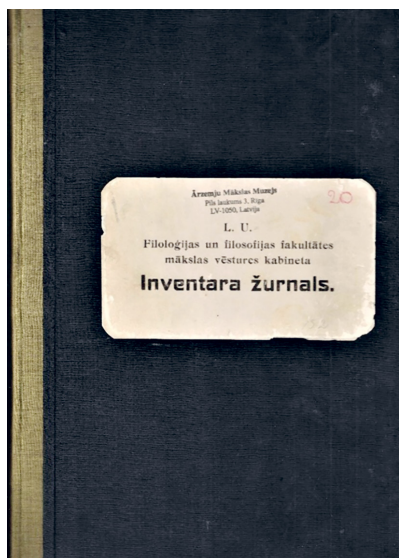
LU Mākslas vēstures kabinets dibināts 1921. gadā, tā dibinātājs bija LU profesors, filologs un mākslas zinātnieks E. Felsbergs, kurš ideju šāda institūta dibināšanai LU ņēma no Tērbatas Universitātes Mākslas muzeja, kurā viņš strādājis par vadītāju no 1911. līdz 1918. gadam (Bērziņa-Felsberga 2004, 51–53). LU Mākslas vēstures kabinetā līdz 1937. gadam tika uzkrāti stikla diapozitīvi mākslas vēsturē (no aizvēstures līdz 20. gadsimta sākumam) (1. att.), antikā keramika un numismātika, ģipša nolējumi no slaveņiem antikās Grieķijas un Romas tēlniecības darbiem, ap 700 specializētās literatūras vienību. Kopā ap 4500 inventāra vienību (LNMM ZDC, ĀMM 989, 23). Par Mākslas vēstures kabineta vadītājiem pēc E. Felsberga nāves kļuva F. Balodis un 1931. gadā – B. Vipers, kurš arī iniciējis literatūras un diapozitīvu nodošanu fakultātes bibliotēkai (LNA-LVVA, 7427–6–363, 181). LU Mākslas vēstures kabineta darbiniece no 1922. gada bijusi topošā mākslas zinātniece, E. Felsberga asistente Olga Rudovska (1893–1963), kura uzraudzījusi kabineta darbību, konsultējusi fakultātes studentus (Augenberga 1963, 6) un pētījusi antikās mākslas kolekcijas artefaktus (piemēram, Rudovska 1939).

Austrumu filoloģijas kabinets (sākotnēji – Ēģiptoloģijas kabinets) tika dibināts 1924. gadā, tajā krāja materiālus par Senās Ēģiptes un Divupes izpēti – vairāk nekā 3300 stikla diapozitīvus, fotogrāfijas, tēlniecības ģipša

nolējumus, literatūru un vairāk nekā 70 Zviedrijas dāvinātos Senās Ēģiptes artefaktu oriģinālus (Uburģe 2014, 16). Tāpat tur uzkrāti ekspedīcijās Latvijā iegūtie arheoloģijas atradumi, uzmērījumi, vācu vēsturnieka un arheologa Maksa Eberta (*Max Ebert*, 1879–1929) diapozitīvi vispārīgajai un Baltijas arheoloģijai u. c. (Latvijas Universitātes pārskats 1928, 180–181). Šis kabinets līdz 1927. gadam atradās Mākslas vēstures kabineta telpās LU galvenajā ēkā Raiņa bulvārī 19 (blakus Filoloģijas un filozofijas fakultātes bibliotēkai, 46. klausītavā), bet vēlāk krājums pārvietots uz LU Saimniecības padomes un papildu auditoriju ēku Baznīcas ielā 5 (15. un/vai 16. dzīvoklis). Apvienojot abus kabinetus, Latvijas arheoloģijas krājums tika nodots Valsts vēsturiskajam muzejam (LNA-LVVA, 7427–6–363, 263 o. p.).

Pēc kabinetu apvienošanas 1937. gadā faktiski dibinātais LU Mākslas muzejs atradās divās ēkās un abu kolekcijas netika apvienotas vienā. Tika piešķirti finanšu līdzekļi antikās kolekcijas pārvešanai uz Baznīcas ielu, taču nav nekādu liecību, izņemot E. Felsberga meitas Lūcijas Bērziņas (1907–1999) atmiņas (Bērziņa-Felsberga 2004, 60), ka tas būtu izdevies. Nav skaidra arī motivācija LU Mākslas muzeja dibināšanai, jo nav atrasti avoti vai atmiņas, kas rekonstruētu lēmuma pieņemšanas gaitu un iniciatorus. 1937. gada 28. aprīļa LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes sēdes protokols liecina, ka iespējamais faktors bija telpu optimizācija, nevis nepieciešamība muzealizēt krājumu, lai arī abi mākslas kabineti daļēji atbilda muzeja funkcijai.

Nav liecību arī par apvienoto kolekciju inventāra grāmatu. LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes Mākslas vēstures kabineta inventāra žurnāls ir saglabājies (2. att.) un liecina, ka arī pēc 1937. gada 28. aprīļa Mākslas

2. attēls. LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes Mākslas vēstures kabineta inventāra žurnāls. LNMM ZDC, ĀMM 865 (fotogrāfijas autore I. Pārstrauta)

Figure 2. Inventory register of the Cabinet of the Art History of the Faculty of Philology and Philosophy of UL. LNMM ZDC, ĀMM 865 (photography by I. Pārstrauta)

3. attēls. LU Austrumu filoloģijas kabineta inventāra numuru paraugi (fotogrāfijas autore I. Pārstrauta)

Figure 3. Samples of the inventory numbers of the Oriental Philology Cabinet of UL (photography by I. Pārstrauta)

vēstures kabineta krājumā tika pieņemti artefakti un reprodukcijas ar atbilstošiem inventāra numuriem. Austrumu filoloģijas kabineta inventāra grāmata, ņemot vērā, ka uz kolekcijas reprodukcijām ir saglabājušies atbilstoši inventāra numuri ar sarkanu tinti (“AK” uz nolēmumiem un “A[a, b...]” uz stikla diapozitīviem) (3. att.), bija pastāvējusi, bet šobrīd tā nav atrasta.

OKUPĀCIJU PERIODS

Pirmās padomju okupācijas laikā LU Mākslas muzeju skāra lielas pārmaiņas; tika realizēta okupācijai raksturīga izglītības politika – reorganizētas un likvidētas fakultātes un studiju programmas. LU pārdēvēja par Latvijas Valsts universitāti (turpmāk – LVU), Filoloģijas un filozofijas fakultāte pārtapa par Filoloģijas fakultāti, no tās izslēdza Vēstures nodaļu, un dibināja Vēstures fakultāti. LVU Mākslas muzejs palika Filoloģijas fakultātes pakļautībā. Paraleli reorganizācija skāra arī publiskos muzejus visā Latvijas teritorijā, izveidoja arī muzeju reorganizācijas komisiju, kurā darbojies LVU Mākslas muzeja vadītājs B. Vipers (Konstante 2017, 138).

Pateicoties muzeju reorganizācijas komisijai un B. Viperam, 1940. gada beigās LU Mākslas vēstures kabineta inventāra žurnālā iekļauta 1939. gadā likvidētā Kurzemes provinces muzeja (turpmāk – KPM) kolekcija. Nav skaidrs, uz kāda pamata pieņemts šāds lēmums, jo Latvijas Republikas Sabiedrisko lietu ministrija jau 1939. gadā izdeva rīkojumu par kolekcijas nodošanu Valsts vēsturiskajam muzejam (Grase, Valdmāne 1992, 16–17). Acīmredzot ir bijuši kādi apstākļi, kas neļāva KPM Likvidācijas komisijai, kurā darbojies arī Valsts vēsturiskā muzeja inspektors Eduards Šturms (1895–1959), šo rīkojumu realizēt.

LVU Mākslas muzeja vadītājs B. Vipers neilgi pirms vācu okupācijas sākuma atgriezās Padomju Krievijā, un līdz pat 1944. gadam nav zināms, kuras personas darbojušās muzejā; pastāv iespēja, ka muzeju vadīja mākslas vēsturnieks un filozofs Jānis Siliņš (1896–1991), kurš devās trimdā 1944. gadā. Tā kā nav pilnu datu par inventarizēto LVU Mākslas muzeja priekšmetu skaitu, grūti spriest, vai vācu okupācija atstāja iespaidu uz muzeja krājumu.

Pēc padomju otrreizējās okupācijas Latvijā 1944. gadā turpinājās darbs pie LVU un valsts muzeju reorganizācijas, piemēram, Valsts mākslas muzejs (Rīgas pili) tika reorganizēts par Valsts Vakareioņas mākslas muzeju (turpmāk – VVMM), un tajā nonāca daļa no Rīgas pilsētas mākslas muzeja krājuma, savukārt visa latviešu un krievu mākslas kolekcija pārvietota uz Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (turpmāk – Latvijas PSR) latviešu un krievu mākslas muzeju (bij. Rīgas pilsētas mākslas muzeju). Tāds bija arī 1941. gada muzeju reorganizācijas komisijas mērķis – specializēt abus šos muzejus (Konstante 2017, 138).

LVU Filoloģijas fakultātē 1947. gadā atvēra Mākslas vēstures katedru un nodaļu, kurā darbojās gan vietējie mācībspēki, gan Padomju Krievijā izraudzītie. Pētījums par LVU Mākslas vēstures nodaļu liecina, ka LVU Mākslas muzeju no 1945. līdz 1948. gadam vadīja filologs Viktors Tretjakovs (1888–1961), kurš arī katalogizēja muzeja tēlniecības nolikumu kolekciju (Kalnačs 2023, 39). Diemžēl citu ziņu par šo katalogu nav, tā melnraksts nav atrasts. Tāpat nav skaidrs, kāda saistība ir starp muzeju un ārsta un kolekcionāra Pētera Sņiķera (1875–1944) kolekciju, kas nonākusi LVU 1948. gadā un tika izsaimniekota (Kalnačs 2017, 266–286).

Jau 1948. gada rudenī presē publicēts raksts, kur Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Etnogrāfijas un folkloras institūta direktora vietnieks zinātniskajā darbā Jānis Niedre (1909–1987) minējis, ka LVU Mākslas muzejs tiks pārcelts kopā ar fakultāti uz Brīvības bulvāra ēku, “tādējādi nodrošinot pilnīgu organiski vienotu darba procesu” (Niedre 1948). Jau 1949. vai 1950. gadā LVU rektors Jānis Jurgens (1900–1983) vērsies pie Latvijas PSR Ministru padomes Mākslas lietu pārvaldes priekšnieka Friča Rokpeļņa (1909–1969) ar lūgumu “sakarā ar mācību programmu izmaiņām un telpu trūkumu” organizēt VVMM seno kultūru – Ēģiptes, Divupes, Grieķijas un Romas – nodaļu, tajā skaitā studentu vajadzībām (LNMM ZDC, ĀMM 12, 1). Jau 1950. gada janvāra beigās tika organizēta LVU Mākslas muzeja inventarizācijas komisija. Tajā darbojās LVU Mākslas vēstures nodaļas vecākā lektore Alise Lāce (1912–?), nodaļas vecākais laborants Ābrams Barmazelis (1909 – pēc 1989), 3. kursa students Arnolds Salenieks (1924–2015) un bibliotēkas nodaļas vecākā laborante V. Freiberga. Iespējams, ka komisijas priekšsēdētājs bija LVU bēdīgi slavenais administratīvi-saimnieciskās daļas prorektors Voldemārs Avens (1900–1967), kurš jau 1951. gada rudenī atgriezās Maskavā bez soda par to, ka viņš “izsaimniekojis arī LVU

muzejiskās vērtības, kuras bija atstājuši K. Morbergs un profesors P. Sniķers” (Strods 1999, 52–53).

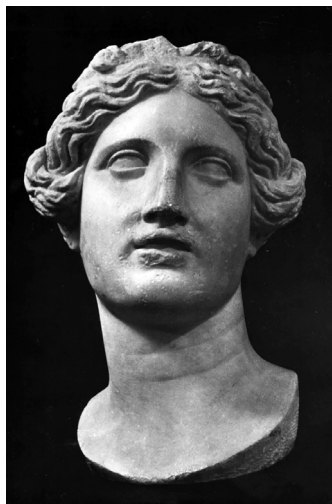
Inventarizācijas komisija sastādīja inventāra sarakstu uz 16 lapām un 1210 vienībām, kas iekļāva vairāk nekā 2500 faktisko vienību. Kolekcijas pārņemšanas process bija sarežģīts, piemēram, 1950. gada vasarā VVMM direktors Jānis Birzgalis (1898–1968) vērsās pie F. Rokpeļņa ar lūgumu “ietekmēt” Filoloģijas fakultātes bibliotēkas vadītāju A. Treiju, jo viņa atteicās atdot piecus tēlniecības nolējumus (Atēnu (ĀMM No-280), Sofoklu (ĀMM No-279), Amazoni (ĀMM No-281), Polikleitu (domāts: Dorifors; skaitāms kā zudis), Romieti (ĀMM No-9) – LNMM krājums) un sengrieķu vāzes, kurās viņa turējusi svaigus ziedus.

KOLEKCIJAS LIKTENIS

Gala pieņemšanas akts parakstīts tikai 1955. gadā, tas bija uz 86 lapām un ar 879 numuriem, kas ietver vairāk nekā 3000 faktisko priekšmetu, neskaitot diapozitīvus un fotogrāfijas. Nezināms skaits diapozitīvu netika iekļauti Latvijas PSR Valsts tēlotājas mākslas muzeja (bijušā VVMM; turpmāk – VTMM) kolekcijā, bet pārvietoti un izmantoti kā mākslas vēstures lekciju paligmateriāli. Pēdējā akta parakstītāju vidū ir trīs LVU Mākslas vēstures nodaļas absolventes – Valija Sproģe (1913–2002), Elēna Kriķe (Robe; 1923–2011) un Marija Kačalova (1927–2022) – Latvijas PSR VTMM zinātniskās darbinieces, LVU pēckara periodā izskoloto speciālistu plejāde, kas ilgus darba gadus veltījušas Latvijas PSR VTMM (vēlāk Aizrobežu (Ārzemju) mākslas muzejam).

Iespaidīgajā Latvijas Valsts universitātes kolekcijā ar aptuveni 15 000 priekšmetu ietilpa:

- vairāk nekā 200 tēlniecības ģipša nolējumu (Senā Ēģipte, Divupe, Grieķija un Roma, viduslaiki un renesanse) no LU Mākslas vēstures kabineta, Austrumu filoloģijas kabineta un likvidētās Teoloģijas fakultātes Reliģijas vēstures muzeja, kā arī no KPM;
- ap 350 antīkās numismātikas vienību (pārsvārā Senās Romas periods), kas nākušas no privātas kolekcijas (Jūstasa Luisa Eskella (*Eustace Lewis Eskill*, 1869–1954)), kuru inventarizēja E. Dīls 1929. gadā (Vāveris 2022, 34–35);
- antīkā laikmeta keramika (ap 130 vienību): 30 no Doma muzeja iegūtie trauki, E. Felsberga pēc Grieķijas ceļojuma 1927. gadā atvestās dažas trauku lauskas, arhitekta un LU Arhitektūras fakultātes profesora Konstantīna Rončevska (1875–1935) kolekcijas sengrieķu vāzes, kas iegūtas pēc viņa nāves; vairāki desmiti Kurzemes provinces muzeja kolekcijas antīkie trauki u. c.;

4. attēls. Sievietes galva. Seno romiešu kopija no LNMM krājuma. ĀMM Sk-93 (fotogrāfijas autore I. Pārstrauta)

Figure 4. Head of a woman. Ancient Roman copy of a Hellenistic original; Collection of the LNMA. ĀMM Sk-93 (photography by I. Pārstrauta)

- ap 10 000 mākslas un arhitektūras vēstures periodus reprezentējošu stikla diapozitīvu un fotoreprodukciju; fotoreprodukcijas palika LVU Filoloģijas fakultātes bibliotēkā un mūsdienās neapstrādātā veidā ir daļa no Latvijas Universitātes bibliotēkas krājuma. Diapozitīvi, kas izgatavoti pēc LU mācībspēku (E. Felsberga, F. Baloža, O. Rudovskas u. c.) pasūtījuma LU fotolaboratorijā, pasūtīti ārzemēs no fotoreprodukciju izgatavotājiem (piemēram, “Institut für wissenschaftliche Projection Dr. Franz Stoedtner” Berlīnē), un vairāk nekā 3200 K. Rončevska arhitektūras diapozitīvu. Līdz mūsdienām saglabājušās 3645 vienības, kuru liktenis mūsdienās nav skaidrs, jo tās nav inventarizētas neviena muzeja krājumā;
- daži antīkā tēlniecības oriģināli, kas nākuši no Kurzemes provinces muzeja kolekcijas, piemēram, “Sievietes galva” (4. att.);
- vairāk nekā 100 oriģinālu Senās Ēģiptes artefaktu (ušebti, skarabeji, vāzes u. c.), kas nākuši no KPM un kā dāvinājums 1931. gadā;
- ap 1200 antīko gemmu krāsainas sēra pastas (un citu materiālu) nolējumu no Kurzemes provinces muzeja u. c. kolekcijām;
- E. Felsberga Atēnās pasūtītās divu Mikēnu dunču un Vafio kausu galvanoskopiskās kopijas no uzņēmuma “E. Gillieron & Son”, kuras ir raksturīgas 20. gadsimta 20. gadu tendencei universāla muzeja kolekciju veidošanā;
- daudzi citi keramikas un dekoratīvi lietišķās mākslas priekšmeti no LVU darbinieku kabinetiem, kas kopā ar LVU Mākslas muzeja krājumu nokļuvuši Latvijas PSR VTMM.

Šis daudzveidīgo priekšmetu krājums nav homogēns, un lielākā daļa šī krājuma ir reprodukcijas, kuru vērtība aktīvi tiek pārvērtēta 21. gadsimtā.

Artefakti un mākslas darbu reprodukcijas bija diezgan neproporcionālā skaitā, taču kopā tie veidoja unikālu sava laika liecību, aptverot laika posmu no aizvēstures līdz 20. gadsimta 20. gadiem. Vairums oriģinālo artefaktu atrodas LNMM ekspozīcijās Mākslas muzejā RĪGAS BIRŽA – Antīkās mākslas kabinetā, Senās Ēģiptes kabinetā – un daļa tēlniecības nolējumu LNMM Antīkās un renesanses tēlniecības nolējumu ekspozīcijā “Skulptūru mežs”.

SECINĀJUMI

LU Mākslas muzeja fenomens lielā mērā ir saistāms ar laiku, kurā tas darbojies. Šis muzejs kļuva par padomju okupācijas istenotās kultūrpolitikas upuri, bet nekļuva arī par izņēmumu. Daudzu muzeju krājumus skāra reorganizācijas okupācijas gados. Tas drīzāk iekļāvās kopīgajā tendencē. Ņemot vērā LVU apstākļus, starpkaru perioda lielākā antīkās mākslas kolekcija nokļuva valsts muzejā un šī kolekciju centralizācija valsts muzejos, iespējams, izglāba to no izsaimniekošanas. Šī muzeja unikālais krājums ir saglabājies un nokļuva zinātniskajā aprītē.

Tomēr LU Mākslas muzejs visā savā darbības laikā bija daļēji atvērts institūts, kas pieejams tikai augstskolas studentiem, muzeja vārds praktiski neparādījās fakultātes, Saimniecības padomes vai fakultāšu dekānu sēdēs, un tas daudz pasaka par šī muzeja raksturu. Zinātniskajā aprītē ienākušie artefakti un reprodukcijas biežāk saistīti ar institūtiem, kas bijuši pirms LU Mākslas muzeja – E. Felsberga dibināto Mākslas vēstures kabinetu un F. Baloža izloloto Austrumu filoloģijas kabinetu.

“Latvijas Universitātes mākslas kolekcija” būtu atbilstošākais apzīmējums šī muzeja kontekstā, jo muzejs paredz zināmas funkcijas – krāt, pētīt, popularizēt. LU Mākslas muzejs bija drīzāk platforma, uz kuras bāzes tika uzkrāti artefakti un reprodukcijas; pirmās okupācijas periodā – starpniekinstitūcija, nevis muzejs, jo artefaktu un reprodukciju iekļaušana krājumā bija nevis mērķtiecīga, bet stihiska un utilitāra. Pētniecība LU Mākslas muzejā notika, un to veica tikai O. Rudovska, kas publicēja pētījumus, un Ē. Dīls, kura specialitāte bija antīkā numismātika, bet antīkais laiks nebija populāra pētniecības tēma tikko nodibinātā nacionālā valstī un, protams, arī Latvijas PSR.

Un tomēr – tas faktiski pastāvēja kā LU Mākslas muzejs, neatkarīgs krājums. Tas ir klasificējams kā universitātes muzejs, un ir pamats to vērtēt kā Latvijas zinātnes mantojumu, kā daļu no kultūras mantojuma. Ir vērts pievērst uzmanību LU Mākslas muzeja unikālajam statusam, tā darbībai; būtiski būtu atrast laikabiedru atmiņas, lai saprastu motivāciju, un pēckara reorganizāciju jūklī atrast to notikumu un lēmumu secību, kas atklātu, kāda ir patiesā LU Mākslas muzeja nozīme kontekstā ar mūsdienām.

SAĪSINĀJUMI

ĀMM – Ārzemju mākslas muzejs

KPM – Kurzemes provinces muzeja

Latvijas PSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika

LNA – Latvijas Nacionālais arhīvs

LNA-LVVA – Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs

LNMM – Latvijas Nacionālais mākslas muzejs

LNMM ZDC – Latvijas Nacionālā mākslas muzeja Zinātnisko dokumentu centrs

LU – Latvijas Universitāte

LVU – Latvijas Valsts universitāte

VTMM – Valsts tēlotājas mākslas muzejs

VVMM – Valsts Vakareiropas mākslas muzejs

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

NEPUBLICĒTIE AVOTI

Fakultātes padomes protokolu grāmata, 1922–1938. Latvijas Universitāte. LNA-LVVA, 7427–6–363.

L. U. Filoloģijas un filosofijas fakultātes mākslas vēstures kabineta Inventāra žurnāls. 1925–1945. Latvijas Nacionālā mākslas muzeja Zinātnisko dokumentu centrs, ĀMM 989.

Latvijas Valsts Universitātes rektora vēstule Latvijas PSR Ministru padomes Mākslas lietu pārvaldes priekšniekam F. J. Rokpelnim, nedatēta. Latvijas Nacionālā mākslas muzeja Zinātnisko dokumentu centrs, ĀMM 12, 1.

Zicāns Pāvils Videvuds, personas lieta, Latvijas Universitāte. LNA-LVVA, 7427–13–2006.

PUBLICĒTIE AVOTI

Latvijas Universitātes darbības pārskats 1927./28. akad. gads, 1928. Rīga: Latvijas Universitātes izdevums.

LITERATŪRA

Apele, S., 1994. LU pirmais rektors Ernests Felsbergs un viņa Mākslas kabinets. *Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas 470 gadu jubilejas zinātniskā konference*. Rīga, Latvija, 1994. gada 8.–9. marts. *Rakstu krājums*. Rīga: Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 72–75.

Augenberga, A., 1963. Mākslas vēsturnieces Olgas Rudovskas piemiņai. *Latvija Amerikā*, 34, 6.

Avotiņa, A., 2016. The Art Museum of the University of Latvia: Dedicated to the 150th Anniversary of Professor Ernests Felsbergs. *3rd Conference of Baltic Art Historians. Representing Art History in the Baltic Countries: Experiences and Prospects*, Rīga, 6.–8. oktobris, 2016. Pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=tJXwRFRsrE&list=WL&index=1&ab_channel=LatvijasM%C4%81kslasakad%C4%93mija.

Bērziņa-Felsberga, L., 2004. Profesors Ernests Felsbergs. Atmiņas. Ranka, S. (sast.). *Profesors Dr. phil. h. c. Ernests Felsbergs. Dzīve un darbs = Professor Dr. phil. h. c. Ernests Felsbergs. Vita et opera*. Rīga: Latvijas Universitāte, 51–54.

Grase, G., Valdmāne, S., 1992. Kurzemes provinces muzeja lietā. *Māksla*, 5–6, 16–17.

Jurevičs, P., 1939. Filoloģijas un filozofijas fakultāte 1919.–1939. *Latvijas Universitāte divdesmit gados. 1919–1939. I daļa. Vēsturiskas un statistiskas ziņas par Universitāti un tas fakultātēm*. Rīga: Latvijas Universitāte, 169–300.

- Kalnačs, J., 2017. Rīgas dzīvokļu "likumīgā" izlaupīšana. 1944–1949. Rīga: Neputns.
- Kalnačs, J., 2023. LVU Filoloģijas fakultātes Mākslas zinātņu nodaļa (1944–1951). *Mākslas Vēsture un Teorija*, 27, 36–51.
- Konstante, I., 2017. *Staļina garā ēna Latvijas tēlotājā mākslā. 1940–1956*. Rīga: Neputns.
- Konstants, Z., 1996. Rīgas mākslas muzejs okupāciju gados. *Akadēmiskā Dzīve*, 38, 38–45.
- Niedre, J., 1948. LVU Filoloģijas fakultāte uz jauna darba ceļa. *Literatūra un Māksla*, 39, 2.
- Rudovska, O., 1939. Antīkās mākslas pieminekļi Latvijā. *Senatne un Māksla*, 2, 111–119.
- Saviča, M., 2017. Ernesta Felsberga Mākslas kabineta grāmatu kolekcija. *Latvijas Universitātes Bibliotēkas jaunumi*, Nr. 13, 12–15.
- Strods, H. (sast.), 1999. *Latvijas Valsts Universitātes vēsture 1940–1990*. Rīga: LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds.
- Uburģe, B., 2014. LNMM Senās Ēģiptes kolekcija. Vēsture un izpēte. Uburģe, B. (sast.). *Senā Ēģipte. Latvijas Nacionālā mākslas muzeja kolekcija*. Rīga: LNMM.
- Vāveris, M., 2022. Jūstass Luiss Eskells un LU Mākslas kabineta monētu kolekcija. Šnē, A., Guščika, E., Kalniņš, M., Visocka, V. (sast.). *Arheoloģija Baltijā 21. gs. sākumā: jaunākie pētījumi, aktuālās diskusijas un mūsdienu izaicinājumi. Latvijas Universitātes 80. starptautiskās zinātniskās konferences Arheoloģijas sekcijas referātu kopsavilkumi*. Rīga: LU VFF, 34–35.
- Zelmenis, G., 2012. *Latvijas Republikas kultūras politika. 1918.–1934. gads*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.

PHENOMENON OF THE ART MUSEUM OF THE UNIVERSITY OF LATVIA

ILANA PĀRSTRAUTA

Bc. hist., MA student at the Department of History and Archaeology, Faculty of Humanities of the University of Latvia, National Archives of Latvia Latvian State Historical Archive, head archivist

E-mail: ilana.parstrauta@lnmm.gov.lv

ABSTRACT

The Art Museum of the University of Latvia was founded in 1937 and housed the largest collection of ancient Greek and Roman art in interwar Latvia. The aim of the study is to trace the activities of the Art Museum of the UL from 1937 to 1955, searching for significant events, persons and changes that influenced the museum's collection, using materials from the Latvian National Archives and the Scientific Documentation Centre of the LNMA, as well as research on the reorganizations of the occupying powers in museums. The consequences of the occupation directly affected the museum. From 1950 to 1955, the collection of the Art Museum of the UL was transferred to the State Museum of Fine Arts of the Latvian SSR. This long-term process is enlightening as to the nature of the museum, and the phenomenon is related to it – only the Art Museum of the UL remains the only art history institute of higher education institutions in the history of Latvia that has accumulated and later transferred rare and valuable cultural monuments to the state museum; it acted as a platform for the accumulation of cultural heritage, but did not fulfil the mission of the museum.

Keywords: University of Latvia, State University of Latvia, art collection, consequences of soviet occupation, reorganization of museums.

SUMMARY

The Art Museum of the University of Latvia was founded in 1937, and its basis was constituted by two university institutes founded in the 1920s – the Art History Cabinet and the Oriental Philology (and Archaeology) Cabinet. The aim of the study is to trace the activities of the Art Museum of the University of Latvia from 1937 to 1957, identifying significant events, persons and changes that influenced the museum collection, using materials from the National Archives of Latvia and the Scientific Documentation Centre of the Latvian National Museum of Art, as well as researches on occupation reorganizations in the museum sector. After the beginning of World War II, in the aftermath of the occupation, reorganization began

in many areas, including the faculties of the State University of Latvia and public museums. This directly affected the Art Museum of the State University of Latvia. From 1950 to 1955, the collection of the Art Museum of the University of Latvia was transferred to the State Museum of Fine Arts. The museum collection, which in 1955 consisted of diverse objects representing the world art history – antique ceramics and glass, photographs, numismatics, glass slides, plaster casts of famous originals of ancient Egypt, Mesopotamia, Greece and Rome sculpture – which had previously served as study materials, were included in the collection of a public museum to serve the society.

This long-term process is very revealing as to the nature of the museum itself and the phenomenon directly related to it – only the Art Museum of the University of Latvia remained in the history of Latvia as the only institute of art history of universities in Latvia, it accumulated and later transferred rare and valuable cultural monuments to the state museum, and acted as a platform for the accumulation of cultural heritage, but did not fulfil the mission of the museum. However, it is still considered part of the scientific heritage of Latvia and the world.